

ÄIDINKIELEN OPETTAJAIN LIITON VUOSIKIRJA XXXIX

KULTTUURIN TUULIA JA TEITÄ

TOIM. LEENA BLOM JA MIRJA LEMINEN

ÄIDINKIELEN OPETTAJAIN LIITTO
HELSINKI 1992

KULTTUURI JA VIESTINTÄ

SAULI TAKALA

Johdanto

Kysymys kielen ja kulttuurin yhteyksistä on epäilemättä askarruttanut jokaista, joka on ollut opiskeluaikanaan ja toimessaan paljon tekemisessä vieraiden kielten kanssa. Tämä kiinnostus vaihtuu helposti kiusalliseksi ongelmaksi, kun joutuu kääntäjän rooliin tai välittömään kontaktiin vierasta kieltä puhuvan kanssa ja kun käsiteltävä aihepiiri on itselle varsin outo. Myös kieltä hyvin osaava henkilö kokee tavallisesti vaikeita hetkiä asuessaan vieraskielisessä maassa, kun kulttuurishokki alkaa vaikuttaa mielialaan. Kaikista näistä on tämän kirjoittajalla omakohtaisia kokemuksia.

Kiinnostukseni kulttuurin ja kielen yhteyksiin on voimistunut viime aikoina sen vuoksi, että olen 1980-luvun alkuvuosina ollut suunnittelemassa ja koordinoimassa tutkimusta, jonka puitteissa neljätoista maata selvitti yhteisprojektissa kirjoittamisen opetuksen ja oppimisen moninaisia kysymyksiä (IEA International Study of Written Composition). Sittemmin olen kohdannut kulttuuriteeman toimiessani Euroopan kansalliskielet ja kulttuurit -toimikunnan päätoimisena sihteerinä (KM 1991:6) ja ollessani Suomen valtuuskunnan jäsenenä ETYK:n kulttuuriperinnesymposiumissa Krakovassa keväällä 1991.

Olen IEA-projektin puitteissa julkaissut englannin kielellä jonkin verran kirjoituksia kirjoittamisen kulttuuritaustasta (Takala 1982, 1983). Kysymys on kuitenkin monitahoinen ja -tasoinen ja sen selvittely on itse asiassa kaikkialla varsin alkuvaiheessa. Viime aikoina on ilmestynyt kulttuurien välistä viestintää käsittelevää aineistoa, joka vaihtelee

kulttuuritasoisesta pohdiskelusta (mm. Galtung 1981, 1983; Purves 1987) tekstitasoiseen analyysiin (mm. Connor & Kaplan 1987). Suomen kielellä on teemaa tiettävästi käsitelty varsin vähän. Seuraavassa käsitelen pääasiassa kielitilannetta sekä kulttuurin ja esitystyylin yhteyksiä.

Kielitilanne ja kielipolitiikka

Tämä luku perustuu pääosin Euroopan kansalliskielet ja kulttuurit-toimikunnan mietinnön tekstiin. Mietinnössä todetaan, että tällä hetkellä maailmassa puhutaan noin 5000 eri kieltä. Eri kielillä on hyvin erilainen määrä puhujia: viiden eniten puhutun kielen puhujat ovat n. 45% koko maapallon väestöstä ja sadan yleisimmän kielen puhujat kattavat 95% kokonaisväestöstä. Yli miljoonan puhujaa on vajaalla 200:lla kielellä. Näin suomikin maailmanlaajuisessa kehityksessä on kohtalaisen "suuri" kieli.

Yleisesti Eurooppaa pidetään kovin kielirikkaana maanosana. Tosi-asiassa Eurooppa on kielellisesti maanosista köyhin. Eurooppalaisia kieliä on vain 110-120, ja näistäkin kolmannes on kaukasialaisia. Euroopan kielten osuus kaikista maailman kielistä on ainoastaan noin 2%, vaikka Euroopan pinta-ala on 8% maapallon asuttujen maanosien pinta-alasta ja asukasmäärä jopa 15% maapallon koko asukasmäärästä.

Euroopan kielellistä yhtenäisyyttä on omiaan korostamaan myös se, että suurin osa sen asukkaista on jonkin indoeurooppalaisen kielen puhujia. Lisäksi kristillis-roomalaisen yhtenäiskulttuurin vuosisatoja kestänyt vaikutus on yhdenmukaistanut useimpien Euroopan kielten merkityksiä, käsitteistöä ja fraseologiaa. Tosin viime vuosikymmeninä Eurooppaan on siirtolaisuuden myötä syntynyt suurehkoja ulkoeurooppalaisten kielten puhujaryhmiä.

Länsi-Euroopan maissa oli 1980-luvun lopulla huomattavan paljon ulkomaalaisia: noin 20 miljoonaa eli 6% koko asukasmäärästä. Suomen 0.4% on tässä vertailussa mitättömän pieni luku. Arvioidaan, että v. 1990 20% Hampurin kouluikäisistä oli muuta kuin saksalaista alkuperää. Lontoon koululaitoksen piirissä oppilaat puhuvat lähes 200 eri kieltä äidinkielenään.

Euroopan yhteisön alueella arvioidaan tällä hetkellä olevan 34 vähemmistökieltä ja niillä noin 45 miljoonaa puhujaa eli 13% koko asukasmäärästä. Vähemmistöjen kielelliset ja kulttuuriset oikeudet ovat kaikkialla maailmassa melko heikosti turvatut. Suomi kuuluneeksi tässä suhteessa maailman valistuneimpiin kansakuntiin. Myös Euroo-

pan neuvoston parissa on valmisteilla asiakirja, joka pyrkii puolustamaan Euroopan kielellisen monipuolisuuden kulttuuriarvoa. Se pyrkii pysäyttämään alueellisten ja vähemmistökielten taantumisen ja, mikäli mahdollista, käynnistämään tällaisten kielten elpymisen. Lähtökohtana on, että alueellisten ja vähemmistökielten osaaminen antaa ihmisille mahdollisuuden ilmaista itseään paikallisella tasolla samalla kun se on kulttuurinen virike kansallisella tasolla.

Koska maailmassa puhutaan tuhansia kieliä ja valtioita on vajaa pari sataa, on selvää, että useimmissa valtioissa (ehkä lähes kaikissa) puhutaan useampaa kuin yhtä kieltä ja joissakin jopa useita satoja kieliä. Vain pienellä osalla maailman kieliä on virallisen kielen tunnustettu asema. Kaksi- ja jopa monikielisyys ovat aina olleet tavallisia ilmiöitä maailmassa siitä huolimatta, että kielioloja on pyritty standardisoimaan. Kielioloja ovat muuttaneet eri syistä johtuva väestön muuttoliike ja väestön pakkosiirrot. Kielitilastoja on todennäköisesti tietoisesti manipuloitu poliittisten tavoitteiden ajamiseksi. Poliittiset konfliktit voivat usein olla myös kielikonflikteja, ja toisaalta jotkut konfliktit ovat poliittisia, koska ne ovat kieliä koskevia konflikteja.

Kielitilanne ei ole vakaa. Löytöretkien seurauksena sadat kielet ovat kuolleet ja lukuisat kielet ovat häviämässä. Jotkut kielisosiologit puhuvat jopa kielenmurhasta ja tappajakielistä, joiden etunenässä on englantia. Kielikuolemaa on tapahtunut myös Euroopassa. Barcelonassa keväällä 1991 pidetty paikoitellen hyvin kiivas monikielisyyskongressi osoitti kuitenkin, että monien eurooppalaisten vähemmistökielten edustajat ovat voimakkaasti sitoutuneet niiden säilyttämiseen ja elvyttämiseen. Myös Euroopan kansalliskielten ja kulttuurien toimikunta piti eurooppalaisuuden olennaisena piirteenä ja sen rikkautena maanosamme monikielisyttä ja -kulttuurisuutta.

Kieli ja kulttuuri

Jakobsonin (1980) mukaan monet antropologit ja lingvistit ovat perinteellisesti korostaneet kielellisten luokkien ja ilmiöiden tiedostamaton, analysoimatonta luonnetta ja kielen itsensä omaksumisen tiedostamaton hallintaa. Kielessä on muotoja, joilla ilmaistaan ja ymmärretään helposti esimerkiksi syysuhteita, mutta silti ei tarvitse käsittää kausalityyttä tietoisesti. Näin syntyi teoria, jonka mukaan erilaiset kielet erilaisine rakenteineen vaikuttavat siihen miten havaitsemme ilmiöitä ja miten ajattelemme. Eri kielten jossakin määrin erilaiset piirteet heijastuvat vastaavasti erilaisina maailmankuvina.

Tätä käsitystä nimitetään tavallisesti Whorfin hypoteesiksi tai Sapir-Whorfin hypoteesiksi tai kielellisen relativismin ja determinismin hypoteesiksi. Sapir esitti (Sapir 1912, 69), että "ihmiset eivät elä pelkästään objektiivisessa maailmassa eivätkä myöskään pelkästään sosiaalisen toiminnan maailmassa, vaan ovat paljolti sen kielen armoilla, josta on tullut heidän yhteisönsä ilmaisumuoto .... Se mitä me näemme ja kuulemme ja koemme johtuu paljolti siitä, että yhteisömme kielitottumukset ennalta saavat meidät taipuvaisiksi tekemään tietynlaisia tulintoja". Whorf (1956) esitti samaan tyyliin, että emme jäseninä luontoa sen itsensä antamien "luonnollisten" luokitteluperusteiden mukaan, vaan me jäsenämme luontoa kieleemme sisältämien luokitusten avulla. Kulttuurien suosimat kielen muodot ja luokat vaikuttavat havaintoihimme, ajatteluamme ja kaikkeen tietoisuuteemme.

Sapir-Whorfin teoriaa on kuvannut ja arvioinut suomen kielen kannalta Leino (1983). Äskettäin ovat Hunt ja Agnoli (1991) tarkastelleet Whorfin hypoteesia kognitiivisen psykologian näkökulmasta, ja esittävät, että hypoteesin heikompi versio vaikuttaa uskottavalta: eri kielet asettavat erilaisia haasteita kognitiivisille toiminnalle ja tukevat sitä eri tavoin.

Amerikkalainen sosiolinguisti Grimshaw (1973) on esittänyt, että voimme tarkastella kielen ja toisaalta kulttuurin ja yhteisön rakenteen välistä yhteyttä neljästä näkökulmasta: (1) Kieltä pidetään ensisijaisena vaikuttajana. (2) Kulttuuria pidetään ensisijaisena vaikuttajana. (3) Kieli ja kulttuuri esiintyvät yhdessä ja vaikuttavat toisiinsa. (4) Sekä kieleen että kulttuuriin vaikuttaa kolmas tekijä, maailmankuva. Grimshawin mielestä kolmas näkökanta eli kielen ja kulttuurin keskinäinen vuorovaikutus on todennäköisesti oikeassa. Tunnettu englantilainen antropologi Edmund Leach (1976) korostaa, että meidän täytyy tietää hyvin paljon jonkin ilmiön tai tapahtuman kulttuuritaustasta, ennen kuin voimme edes alkaa tulkita sitä koskevaa lausumaa. Kulttuuri muodostaa kompleksisen kokonaisuuden, ja sen osat ovat irrallaan tarkasteltuina yhtä vailla mieltä kuin aakkosten yksittäiset kirjaimet. Näin ollen kulttuuri viestii: sen tapahtumien monitahoiset keskinäiset yhteydet välittävät tietoa niille, jotka ovat osallisia kyseisiin tapahtumiin.

Etnosentrismi ja etnorelativismi

Etnosentrisyytenä pidetään yleensä olettamusta, että omaan kulttuuriin sisältyvä maailmankuva on keskeistä kaikelle todellisuudelle.

Bennettin (1986) mukaan kulttuurien välisen viestinnän ongelmat johtuvat lähes aina siitä, että kiistetään kulttuurien erilaisuus. Bennettin mukaan kulttuurien erojen välistä tiedostamista voidaan kuitenkin edistää opetuksen ja omien kokemusten avulla.

Bennettin mukaan etnosentriseen asennoitumiseen voivat kuulua eristäytyminen, muiden kulttuurien vähättely ja oman kulttuurin etevämmyyden korostaminen tai erojen vähättely ("ihminen on kaikkialla samanlainen"). "Etnorelativistiseen" asennoitumiseen puolestaan kuuluvat erilaisten arvojen ja toimintamallien hyväksyminen, erilaisuuteen sopeutuminen empatiaa ja pluralismia kehittäen tai toiseen kulttuuriin integroituminen. Saltzmanin (1986) mielestä pitkäaikainen yhteys toisen kulttuurien edustajiin voi merkitä sitä, että henkilö omaksuu osia kyseisen kulttuurin näkemyksistä, tietoisuudesta, tuntemuksista ja käyttäytymismalleista. Kulttuurinen minä voi laajentua merkittävästi, ja tällaisia henkilöitä on kirjallisuudessa nimitetty "150%:ksi henkilöiksi", "monikulttuurisiksi", tai henkilöiksi, jotka ovat hankkineet "kulttuurien välisen kompetenssin".

Myös Suomessa on vieraiden kielten opetuksessa tiedostettu viime aikoina entistä selkeämmin, että kulttuurien välisen viestinnän onnistuminen edellyttää paljon muutakin, kuin että hallitsee kielen koodin kohtalaisen hyvin ja osaa käyttää kieltä melko sujuvasti. Kulttuuritietämys on joskus paljon tärkeämpi taito. Opetushallituksen työryhmä laati asiasta muistion, joka on myös äskettäin julkaistu *Tempus*-lehden liitteenä.

Kulttuuritypologioista

Kulttuuria käsittelevässä kirjallisuudessa esitellään mielellään, että on esitetty kymmeniä kulttuurin määritelmiä. Useille määritelmille on yhteistä se, että ne sisällyttävät kulttuuriin ihmisten käyttäytymismallit, heidän luomansa artefaktit (rakennukset, esineet, taideteokset, kirjat jne.) ja yhteiskunnalliset instituutiot. Itse pidän parempana Clifford Geertzin (1975) semioottista lähestymistapaa. Geertz pitää kulttuuria historiallisesti välitettynä ja symboleihin perustuvina merkitysrakenteina, perittynä symbolisena käsitysjärjestelmänä, jonka avulla ihmiset viestivät keskenään sekä ylläpitävät ja kehittävät tietoaan asenteista elämään. Geertzin semioottinen lähestymistapa korostaa merkityksiä, merkityksen "neuvottelua" ja tulkintaa. Se tuntuisi tekevän ymmärrettäväksi sekä kulttuuriperinteen välittämisen että kulttuurin jatkuvan muuttumisen.

Amerikkalainen vertailevan psykologian tunnettu asiantuntija Harry Triandis (1981) on todennut, ettei ole olemassa systemaattista tapaa kuvata sosiaalisen käyttäytymisen kulttuurieroja, vaikka niihin usein viitataan. Liikemaailma on toki omiin tarpeisiinsa laatinut opaskirjoja, joissa kuvataan, miten eri kulttuureissa tulee mm. pukeutua, miten tervehtiä, mitä lahjoja antaa, miten käyttäytyä kotivierailulla ja mitä puheenaiheita välttää. On olemassa palveluyhtiöitä, jotka auttavat amerikkalaisia firmoja kirjoittamaan käyttöoppaita japaniksi. Diplomaateille on aina ollut itsestäänselvyys, että asemamaan tuntemus on tärkeää.

Triandis (1981) on esittänyt, että kielellisten universaalien tapaan pitäisi olla mahdollista saada eristettyä kulttuurien vaihtelun ulottuvuuksia, jotka soveltuvat kuvaamaan kaikkia kulttuureja. Triandis on päätenyt esittämään mallin, jossa on 25 kulttuurien välistä variaatiota kuvaavaa piirredimensiota (tätä teemaa olen käsitellyt tarkemmin toisaalla, Takala 1982, 1983). Yksi niistä koskee yleisiä ajattelumalleja. "Universalismi" korostaa laajoja ajatusmalleja, periaatteita, ideologioita ja ilmiöiden keskinäisiä yhteyksiä sekä deduktiivista ajattelumuotoa (yksityiskohtien johtamista yleisistä lähtökohdista). "Partikularismi" puolestaan painottaa, että kokemusten yleistettävyyden on rajallista, ja se suosii induktiivista ajattelumallia (yleistysten tekemistä vasta laajan havaintoaineiston perusteella). Partikularismia tavataan Triandisin mukaan erityisesti Euroopan pohjoisissa osissa ja Pohjois-Amerikassa ja se on usein yhteydessä kulttuurien moniarvoisuuteen ja jälkiteolliseen yhteiskuntavaiheeseen. Universalismia tavataan Keski-, Etelä- ja Itä-Euroopassa ja Etelä-Amerikassa.

Alkuaan saksalaissyntyinen psykologi Karl Pribram (1949) on esittänyt vähän poikkeavan luokituksen: universalistinen ajattelumalli (Välimeren ympäristö), nominalistinen ajattelumalli (= suunnilleen samaa merkitsevä kuin partikularistinen ja alueena brittiläinen kulttuuri) ja näiden välimaastossa saksalaisella alueella syntyneet intuitiivinen ja dialektinen ajattelumalli. Intuitiivisen ajattelun mukaan voidaan ymmärtää kokonaisuus ymmärtämättä sen osia ja dialektinen ajattelu korostaa vastakohtien ristiriitaa ja yhteyttä.

Viime aikoina on varsin paljon huomiota herättänyt Edward T. Hallin (1976, 1987) jaottelu, jossa kulttuurit ovat joko "matalakontekstisia" (low-context) tai "korkeakontekstisia" (high-context). Korkeakontekstisessä kulttuurissa viesti on paljolti osa viestijää, ja vain pieni osa puetaan kielelliseen muotoon. Viesti tulkitaan pääosin yhteisen taustan perusteella. Matalakontekstisessä kulttuurissa viesti sen sijaan

koodataan pääosin kielen avulla. Hallin mukaan japanilainen, arabialainen ja Välimeren kulttuuri on korkeakontekstista, kun taas matalakontekstisia ovat amerikkalainen, saksalainen, sveitsiläinen ja yleensä pohjoiseurooppalainen kulttuuri. Hallin mukaan myös suhtautuminen mm. aikaan vaihtelee suuresti. "Monokronisissa" kulttuureissa aika ja sitoutuminen aikatauluihin ovat tärkeitä tekijöitä. "Polykronisissa" kulttuureissa aika on paljon venyvämpi käsite.

Tunnettu norjalainen sosiologi ja rauhantutkija Johan Galtung on myös käsitellyt kulttuurien ja tieteellisen diskurssin yhteyttä. Toimiessaan erilaisissa tehtävissä eri puolilla maailmaa Galtung (1983) sanoo panneensa merkille, että tiettyyn intellektuaaliseen yhteisöön (paradigmaan, koulukuntaan) kuuluvat henkilöt ovat yleensä vain hämärästi tietoisia oman yhteisönsä erityispiirteistä. Seuraavassa teen tarkemmin selkoa Galtungin mielenkiintoisesta, kieltämättä melko spekulatiivisesta, näkemyksestä.

Intellektuaaliset tyylit

Galtung (1981, 1983) on kiinnostunut makrokulttuurisesta tasosta, joka on puhtaasti yksilöllisen havaitsemistavan ja universaalisen inhimillisen havaitsemistavan ja kognitiivisen toiminnan välillä. Hän on siis kiinnostunut sivilisaatioiden, kulttuurien ja osakulttuurien roolista.

Galtung perustaa huomionsa ensikäden kokemuksiin ja rajoittaa käsittelynsä koskemaan kolmea länsimaista ja yhtä itämaista kulttuuria, joita hän kutsuu saksioniseksi, teutoniseksi, gallialaiseksi ja nipponilaiseksi kulttuuriksi. Näitä älyllisen esitystavan alueita ei kuitenkaan voi yksioikoisesti samaistaa Isoon-Britanniaan, Saksoihin, Ranskaan ja Japaniin.

Pintapuolisen tarkastelun perusteella näyttäisi olevan vain kaksi erillistä älyllisen tyylin profiilia: teutonis-gallialainen ja saksionis-nipponilainen. Tämän samanlaisuuden takana on kuitenkin monia erilaisuuksia.

Galtungin mukaan saksionisessa tyylissä rohkaistaan ja aktiivisesti edistetään keskustelua ja väittelyä. On ikään kuin olemassa herrasmiessopimus, jonka mukaan intellektuaalisen toiminnan piirissä asaroivat ovat yhteisen tiimin jäseniä. Pluralismi on korkeampi arvo kuin mikään muu yksilön tai yhteisön tukema arvo. Seminaareja järjestetään jotta saataisiin erilaisia koulukuntia yhteen keskustelemaan ja väittelemään keskenään. Puheenjohtaja ohjaa keskustelua hienovaraisesti eikä pyri dominoimaan sitä. Ensimmäinen kommentoija tavallisesti aloittaa

puheenvuoronsa sanomalla miten kiinnostava puhujan esitys oli ja miten selkeästi hän sanottavansa esitti, mutta ... Tämän jälkeen voi seurata hyvinkin pitkä, yksityiskohtainen ja tiukka kommentointi, johon voi kuulua muutama terävä piikki. Kommenttipuheenvuoron lopussa on kuitenkin yleensä positiivinen ja kiittävä sävy.

Galtungin mukaan on havaittavissa selvä ero brittiläisen ja yhdysvaltalaisen tyylin välillä sikäli, että amerikkalaisissa kommenteissa (esim. tohtoriopintoihin kuuluvissa seminaareissa ja jopa itse väitöstitelmissä) usein etsimällä etsitään esityksen vahvoja kohtia. "Tämä on hyvin kiinnostava näkökanta, jota voisit jatkossa kehittää." Brittiläisessä käytännössä esittäjä on selvemmin altavastaajan roolissa, jonka tehtävänä on perustella ja puolustaa näkemyksiään. Usein esittäjä (varsinkin opiskelija) saa ymmärtää, että esitys kaipa parantelua ja viimeistelyä.

Molemmille saksalaisen tyylin keskuksille on kuitenkin yhteistä, että erilaisia näkemyksiä tulisi esittää, vertailla ja niistä tulisi keskustella perusteellisesti, jotta lopputuotos olisi paras mahdollinen. Muiden työtä tulisi vahvistaa ja edistää eikä repiä sitä rikki tai ampua upoksiin. Erilaiset käsitykset tulee aktiivisesti hakea esiin (esimerkiksi tutkimuskatsauksissa ja erityisissä Review-aikakauslehdissä). Väittelystä voi nauttia, vaikka se aluksi näyttäisi jopa laventavan näkemysten eroja. Vaikka näkemyksissä voi olla eroa, erot eivät ole niin suuret, etteivät keskustelijat voisi ymmärtää toisiaan. Tavoitteena on aikaisempaa korkeammantason konsensus. Jos joku keskustelun kuluessa tai sen loputtua ilmoittaa tullessaan vakuuttuneeksi ja tarkistaneensa käsityksiään, hänen arvostuksensa kasvaa muiden silmissä.

Tiimiäjätkin ei Galtungin mukaan kuulu teutoniseen eikä gallialaiseen älylliseen keskusteluun. Seminaarien osanottajat ovat pääasiassa saman koulukunnan jäseniä, joten ei tarvitse hakea yhteisiä piirteitä. Kommentointiin ei tavallisesti sisälly kohteliaisuusilmaisuja eikä esityksestä haeta sen vahvoja puolia. Itse asiassa heikkoudet nostetaan huomion kohteeksi: "Je ne suis pas accord" (Olen eri mieltä...). "Sie haben nicht erwähnt" (Ette ole lainkaan maininnut...). Heikkoudet pannaan suurennuslasin alle. Kommentin lopussa ei esittäjän saamiin haavoihin anneta mitään salvaa positiivisen palautteen muodossa. Kommentoija ei useinkaan liitä kritiikkiinsä huumoria, mitä tavataan saksalaisessa keskustelussa melko usein. Esittäjä saa helposti sellaisen vaikutelman, että kommentoijan katse on kylmä ja silmäkulmassa on vivahdus halveksuntaa. Esittäjä kuitenkin tiesi etukäteen mitä odotettaman piti, ja siksi hän on siihen varautunut. Hän pyrkii minimoimaan

höykkyytystä sopivalla aloituksella: viittaamalla auktoriteetteihin ja mainitsemalla koulukunnan keskeiset avaintermit.

Teutonisessa ja gallialaisessa intellektuaalisessa tyyliissä pidetään Galtungin mukaan luonnollisena, että on erilaisia näkemyksiä. Jokaisella on oikeus omaan käsitykseensä, mutta ne eivät kuitenkaan ole samanarvoisia: muut ovat perusteellisesti väärässä. Väittely on mukavaa mutta vain saman koulukunnan piirissä. Ei ole mitään mieltä väitellä täysin väärässä olevien kanssa tai yrittää taivutella heitä tarkistamaan käsityksiään.

Galtungin mukaan nipponilainen tilanne on varsin erilainen. Japanilaisilla ei ole paljonkaan kokemusta väittelystä eivätkä he ole kovinakaan hyviä väittelyssä. Tärkein sääntö on olla rikkomatta vallitsevia sosiaalisia suhteita. Nipponilaisessa kulttuurissa on perinteisesti kunnioitettu auktoriteettiasemaa ja oppi-isiä, "mestareita", ja sille on tyypillistä orgaaninen solidaarisuus. Olemme pohjimmiltaan kaikki yhtä, eikä yhteisyyttä pidä rikkoa älykkäällä ja terävällä väittelöllä pelkäämään sen suoman äyllisen nautinnon vuoksi.

Japanilaisessa intellektuaalisessa keskustelussa on Galtungin mukaan luokittelu tärkeätä. Mihin koulukuntaan toinen kuuluu? Kuka on ensimmäisenä esittänyt jonkin näkemyksen? Missä esitetty näkemys on esitetty? Galtung nimittää tätä leksikaalis-ensyklopediseksi suhtautumiseksi. Toista luonnehtivaa piirrettä Galtung kutsuu intellektuaalisen alueen kartografiseksi näkemykseksi. Japanilainen pyrkii selvittämään tarkasti toisen keskustelijan sijainnin, koulukunnan. Mitä ajatlette x:stä? Kirjassanne/artikkelissanne vuodelta 19xx sanotte y ja vuonna 19xx julkaisemassanne kirjoituksessa z. Mikä on näiden käsitysten välinen yhteys? Miten sanomanne liittyy siihen mitä tutkija X on asiasta sanonut? Kun toinen osapuoli on saatu paikallistettua, keskustelu on itse asiassa lopussa. Ei ole kohteliasta ryhtyä ahdistelemaan häntä, vaikka japanilainen olisikin eri mieltä. Debatti on pikemminkin sosiaalinen kuin intellektuaalinen tapahtuma.

Galtungin mukaan sekä saksoninen että nipponilainen tyyli ovat faktasuuntautuneita, kun taas teutoniselle ja gallialaiselle tutkijoille teorian muodostaminen on keskeisintä. Tämä voisi Galtungin mukaan johtaa olettamaan, että niiden koulujärjestelmät korostavat tosiasioiden oppimista. Saksalainen koulujärjestelmä korostaisi myös loogista päättelyä, kun taas ranskalainen koululaitos painottaisi ranskan kielen hallinnan merkitystä: ei pelkästään oikeakielisyyttä vaan myös tyylin eleganssia puheessa ja kirjoituksessa.

Galtung pohtii myös kysymystä, onko syntymässä yksi yhtenäinen

tieteen maailmantyyli. Vaikka on eräitä syitä, jotka suosivat saksonista tyyliä, Galtung epäilee tätä, koska kulttuurien vaihtelu on varsin suuri, koska kielten rakenteet poikkeavat toisistaan melkoisesti ja koska maitten tilanteet vaihtelevat runsaasti. Tyylit syntyvät ja kehittyvät, vahvistuvat ja heikentyvät.

Galtungin mukaan syvemmällä tasolla teutonisen alueen tutkijat tulevat jatkossakin hermostumaan kun gallialaiset kollegat "runoilevat" ja nämä puolestaan tulevat edelleenkin tympääntymään teutoniseen "pedanttisuuteen". Molemmat yrittävät saada järjestystä saksonien tuottamiin sekaviin faktoihin. Saksonilaiset tutkijat puolestaan jatkossakin tuntevat olonsa epämukavaksi kohdatessaan gallialaisten ja teutonien korkealentoisen teoretisoinnin ja kevyet aineistot.

Galtungin mukaan pohjoismaissa vallitsee saksonilaisen ja teutonisen mallin yhdistelmä: näin pohjoismaisessa tieteellisessä esityksessä arvostetaan saksonilaista empiiristen havaintojen keräämistä ja dokumentointia ja toisaalta teutonilaista spekulointia ja teorianmuodostusta. Saksalaista alkuperää olevan tutkijan Hartmut Schöderin (1986) artikkelista käy selvästi esiin, että myös hänen omakohtainen kokemuksensa vahvistaa, että on selviä eroja suomalaisen ja saksalaisen esitystavan välillä. Myös omat kokemukseni ovat Galtungin ja Schröderin näkemysten suuntaisia.

Pohdiskelu

Edellä esitetyn perusteella voi ennustaa ymmärtämisvaikeuksia kun viestitään yli kulttuuri- ja kielirajojen ja tästä on jonkin verran vankkaa tieteellistä ja sitäkin enemmän anekdoottimaista näyttöä. Myös tieteenfilosofian puolella on esitetty (erityisesti Thomas Kuhn), että erilaisten paradigmojen (mallien, viitekehysten, teorioiden) parissa työskentelevät tutkijat eivät ymmärrä eivätkä voikaan ymmärtää toisiaan. Sekä Sapir-Whorfin teoriaa että Kuhnin näkemyksiä on kritisoitu. Karl Popper on erityisesti arvostellut Kuhnin erilaisten tieteellisten paradigmojen yhteismitattomuutta korostavaa näkemystä. Äskettäin on suomalainen filosofi Georg Henrik von Wright (1986) kuitenkin korostanut antiikin ajan ja oman aikamme tieteellisen maailmankuvan käsitteellistä yhteismitattomuutta.

Kielitieteen puolella mm. Joshua Fishman (1977), Dan Slobin (1979) ja Charles Hockett (1954) ovat esittäneet kriittisiä näkemyksiä. Fishmanin mukaan tavallisessa viestinnässä ei olla niinkään kiinnostuneita kielen muodoista kuin siitä mitä erilaisissa tilanteissa on sopivaa sanaa.

Kielen kahleissa oleminen on olotila, joka on usein tilapäistä ja korjattavissa: suurin osa ihmiskunnasta on jossakin määrin kaksi- tai jopa monikielistä. Slobin korostaa mahdollisen ja totunnaisten käyttäytymisen eroa. Kaikissa kielissä voidaan esittää samat asiat, kunhan ponnistellaan vastaavien ilmaisujen löytämiseksi, mutta eri kielissä on kulttuuritaustasta johtuen helppoa ilmaista jossakin määrin erilaisia asioita, niitä joiden erottelu ja kuvaaminen on kulttuurissa ollut tärkeitä. Kääntäminen kielestä toiseen on mahdollista, mutta joitakin asioita voi olla huomattavan vaikea kääntää tarkasti puhumattakaan kauniisti.

Omien kokemusteni perusteella olisin valmis väittämään, että suomalaisessa tieteellisessä kirjoitustyylissä — ainakin yhteiskuntatieteissä — esiintyy ns. teoreettisessa taustassa kovin assosiatiivista esitystapaa: usein esitetään luettelonomaisesti erilaisia henkilöitä, eri teorioita jne. ilman, että niiden välisiä yhtäläisyyksiä tai eroja tai vahvoja tai heikkoja puolia millään tavalla vertailtaisiin tai arvioitaisiin. Syntyy vaikutelma, että joko tieteellistä argumentointia ei osata tai siihen ei syystä tai toisesta uskalleta ryhtyä. Tällaisen tekstin lukeminen on sekä raskasta että äärimmäisen ikävystyttävää, ja siksi itse mieluummin luen esimerkiksi anglosaksista tekstiä, jossa tieteellinen argumentointi vaikuttaa tuntuvasti paremmalta. Onko meidän kulttuurissamme, koulu- ja yliopistokulttuurissamme jotakin, mikä johtaa ulkokohtaiseen tiedon keräämiseen ja sen luettelomaiseen esittämiseen? Meidän ei tarvitse kritiikittömästi omaksua muiden esitystyyliä, mutta olisiko meidän aika pysähtyä miettimään, onko omissa esitystyyliissämme jotakin tarkistamisen varaa? ■

Kirjallisuutta

- Barry, H. 1979. Forecasts on the evolution of cross-cultural psychology and anthropology. Teoksessa L. H. Eckensbarger, W.J. Lonner & Y. H. Poortinga. (toim.) Cross-cultural contributions to psychology. Lisse: Swets & Zeitlinger, 207- 218. m Bartelt, H.G. 19. Mode and aspect transfer in Navajo and Western Apache English narrative technique. *International Review of Applied Linguistics*, 22(2), 105-124. Brewer, W.F. 1981. The structure of stories in Western culture: Cross-cultural implications. Paper presented at the Ontario Institute for Studies in Education Conference on the Nature and Consequences of Literacy, Stratford, Ontario, October 2-3.

- Cole, M., Gay, J., Glick, J.A. & Sharp, D.W. 1971. *The cultural context of learning and thinking: An exploration in experimental anthropology*. London: Methuen.
- Cole, M. & Scribner, S. 1974. *Culture and thought: A psychological introduction*. New York: Wiley.
- Cole, M. & Means, B. 1981. *Comparative studies of how people think*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Connor, U. & Kaplan, R.B. 1987 *Writing across languages: Analysis of L2 text*. Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Easton, B. J. 1982. Beginnings and cultural patterns: Editing academic Japanese English. *TESOL Newsletter* 3(3), 2-4.
- Edelsky, C. 1982. Writing in a bilingual program: The relation of L1 and L2 texts. Arizona State University, Tempe, Az. (Käsikirjoitus)
- Farr, M. 1986. Language, culture, and writing: Sociolinguistic foundations of research on writing. *Teoksessa E.Z. Rothkopf, E.Z. (toim.) Review of Research in Education Vol. 13*. Washington, D.C: American Educational Research Association, 195-223.
- Fishman, J. 1972. The sociology of language. *Teoksessa P.P. Giglioli (ed.) Language and social context*. Harmondsworth: Penguin.
- Fishman, J. (toim.) 1968. *Readings in the sociology of language*. The Hague: Mouton.
- Galtung, J. 1983. Struktur, Kultur und intellektueller Stil: Ein vergleichender Essay der sachsenische, teutonische, gallische und nipponische Wissenschaft. *Leviathan* 11(2), 303- 337.
- Galtung, J. 1981. Structure, culture and intellectual style: An essay comparing saxonic, teutonic, gallic and nipponic approaches. *Social Science Information* 20(6), 817-856.
- Gamst, F.C. & Norbeck, E. (toim.) 1976. *Ideas of culture: Sources and uses*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Geertz, C. 1973. *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Glenn, E.S. & Glenn, C.G. 1981. *Man and mankind: Conflict and communication between cultures*. Norwood, N.J.: Ablex.
- Hall, E.T. 1977. *Beyond culture*. New York: Anchor Books.
- Hinds, J. 1982. Contrastive rhetoric: Japanese and English. Paper presented at TESOL conference, Honolulu.
- Hinds, J. 1983. Retention of information using a Japanese style of presentation. Paper presented at the TESOL conference.
- Hinds, J. 1984. A taxonomy of Japanese discourse types. *Linguistics*, 1, 45-54.
- Hofstede, G. 1982. *Culture's consequences*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Hunt, E, & Agnoli, F. 1991. The Whorfian hypothesis: A cognitive psychology perspective. *Psychological Review* 98(3), 377-389.

- Jakobson, R. 1980. The framework of language. *Michigan Studies in the Humanities*, No. 1. Ann Arbor, Mich.
- Kaplan, R.B. 1966. Cultural thought patterns in intercultural education. *Language Learning* 16, 1-20.
- Kaplan, R.B. 1967. Contrastive rhetoric and the teaching of composition. *TESOL Quarterly* 1(4), 10-16.
- Kaplan, R.B. 1983. Textlinguistik, American style. *Käsikirjoitus*.
- Kaplan, R.B. 1983. Comparative rhetoric: some hypotheses. *Teoksessa* Freedman, A., Pringle, I. & Yalden, J. (toim.) *Learning to write: first language/second language*. London: Longman, 139-161.
- Kaplan, R.B. & Shaw, P.A. 1983. *Exploring academic discourse*. Rowley, Mass.: Newbury House.
- Kim, K. 1975. Cross-cultural differences between Americans and Koreans in non-verbal behavior. *Teoksessa* Ho-min Sohn (toim.) *The Korean language: Its structure and social projection*. University of Hawaii: Center for Korean Studies, 5-18.
- Kussmaul, P. 1978. Kommunikationskonventionen in Textsorten am Beispiel deutscher und englischer geisteswissenschaftlicher Abhandlungen. *Lebende Sprachen* 23(2), 54-57.
- Leino, O. 1983. Ajaako suomen kieli ajattelemaan suomalaisesti? *Teoksessa* Hakulinen, A. & Leino, P. (toim.) *Nykysuomen rakenne ja kehitys*. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 190-208.
- Marchand, J.W. (toim.) 1979. Special issue on language and culture. *Studies in Language Learning* 2(2). University of Illinois at Urbana-Champaign, Language Learning Laboratory.
- Matalene, C. 1985. Contrastive rhetoric: An American writing teacher in China. *College English* 47(8), 789-808.
- Merritt, R.L. & Brzezinski, S.J. (toim.) 1975. *Comparative international studies*. University of Illinois at Urbana-Champaign, Center for International Comparative Studies.
- Pribram, K. 1949. *Conflicting patterns of thought*. Washington, D.C.: Public Affairs Press.
- Purves, A.C. & Purves, W.C. 1986. Viewpoints: Cultures, text models, and the activity of writing. *Research in the Teaching of English* 20(2), 174-197.
- Purves, A. (toim.) 1987. *Written Communication Annual*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Rabinow, P. & Sullivan, W.M. (toim.) 1979. *Interpretive social science: A reader*. Berkeley: University of California Press.
- Saville-Troike, M. 1982. *The ethnography of communication*. Oxford: Blackwell.

- Schinzinger, R. 1975. Das Bild des Menschen in der japanischen Tradition und Vorkriegsphilosophie. Teoksessa Gadamer, H.G. & Vogler, P. (toim.) Neue Anthropologie: Philosophische Anthropologie, Erster Teil. Stuttgart: George Thieme Verlag.
- Scollon, R. & Scollon, S.B.K. 1981. Narrative, literacy and face in interethnic communication. Norwood, N.J.: Ablex.
- Soter, A.O. 1985. Writing: A third language for second language learners. A cross-cultural discourse analysis of the writing of school children in Australia. Ph.D. thesis at the University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Takala, S. 1987. Kirjoittaminen ja kulttuuri. Julkaisussa S. Takala (toim.) Katsauksia kirjoittamiseen. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Julkaisusarja B: Teoriaa ja käytäntöä 5, 99-120.
- Takala, S. 1991. Interlanguage communication as a challenge for language teaching for schools. Teoksessa E. Reuter (toim.) Wege der Erforschung deutsch-finnischer Kulturunterschiede in der Wirtschaftskommunikation. Tampereen yliopiston kielikeskusten julkaisuja 3, 194-206.
- Takala, S. & Vähäpassi, A. 1983. On the specification of the domain of writing. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 333.
- Takemoto, S. 1982. Cultural implications of language contrasts between Japanese and English. *International Review of Applied Linguistics* 20(4), 263-278.
- Triandis, H. 1980. Some dimensions of intercultural variation and their implications for interpersonal behavior. University of Illinois at Urbana-Champaign. (Käsikirjoitus).
- Triandis, H. (toim.) 1980. *Handbook of cross-cultural psychology*, Vol. 1-6. Boston: Allyn & Bacon.
- Widen, P. 1983. Kommunikatiivisuus on valttia Saksan markkinoilla. Mark 10.
- Widen, P. 1984. Interkulturelle Verständigung am Beispiel der finnisch-deutschen Kommunikation. Vortrag auf der Tagung der Internationalen Vereinigung SPRACHE & WIRTSCHAFT e.V. zum Thema "Fremdsprachliche Kompetenz als Schlüssel zum Erfolg in Auslandsgeschäft" am 22/23 November 1984. Duisburg.
- Widen, P. 1985. Cultural knowledge as part of language skills in cross-cultural communication. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja No. 40, 191-201.
- von Wright, G.H. 1986. *Vetenskapen och förnuftet*. Helsingfors: WSOY.